PROBLEMATICA TRADUCERII UNOR NUME DE ANIMALE ÎN TRADIȚIA BIBLICĂ ROMÂNEASCĂ*

DRD. CRISTINA-MARIANA CĂRĂBUȘ
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iași
cristinacarabus14@gmail.com

Résumé: Le travail se réfère aux aspects théoriques et pratiques de la traduction, particulièrement la traduction du lexique animalier dans quelques versions de la Biblie roumaine. On aura en vue les problèmes de la traduction, comme: l'emprunt, le calque et, en effet, les notations marginales.
Mots-clés: la *Biblie*, l'animal, la traduction, le calque, l'emprunt, la glose

1. Introducere

Traducerea textelor religioase în limba română a contribuit la crearea aspectului literar al limbii române vechi, prin îmbogăţirea lexicală pe baza împrumutului şi a calcului din limbile greacă şi latină, prin filieră slavonă. Un domeniu predilect al cercetării limbii române îl constituie, astăzi, lexicologia biblică. Unul dintre sub-domeniile lexicului biblic este cel al numelor de animale, puţin şi nesistematic cercetat în lucrările de specialitate[1]. Ne propunem, în acest studiu, să prezentăm unele aspecte privind traducerea în limba română a numelor de animale. Pentru aceasta, vom valorifica:

a) ediţii parţiale ale Bibliei: *Psaltirea Scheiană* (PS. SCH.), *Psaltirea slavo-română* a diaconului Coresi din 1577 (PS. SL.-ROM.), ambele având surse slavone, *Palia de la Orăştie*, 1582 (PO), având drept sursă principală textul maghiar al lui Gaspar Heltai (tipărit la Cluj, în 1551), iar ca sursă secundară o ediție a Vulgatei, *Noul Testament de la Bălgrad* (NTB 1648), având la bază izvoare latineşti, greceşti, slavoneşti, manuscrisele 45 şi 4389, cuprinse în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum* (BB-MLD.), primul având ca sursă principală Septuaginta, apărută la Frankfurt (1597), iar al doilea utilizând, dimpotrivă, ediția slavonă de la Ostrog (1581) şi ediția latină de la Anvers (probabil ediția din 1565);

* **Acknowledgements**: This work was supported by the European Social Fund in Romania, under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013 [proiect POSDRU/88/1.5/S/47646].

[1] Printre cei care au preocupări în acest domeniu îi putem aminti pe Eugen Munteanu, Alexandru Gafton, Vasile Arvinte, Niculina Iacob etc.

BDD-A19594 © 2012 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:56 UTC)

b) e d i ţ i i i n t e g r a l e: *Biblia de la Bucureşti* (BIBL. 1688), tradusă după Septuaginta de la Frankfurt, din 1597 (FRANKF.) şi o ediţie a acesteia tipărită la Veneţia[2], în 1687 (SEPT.[2]), *Biblia lui Samuil Micu* (BIBL. 1795), tradusă după Septuaginta tipărită la Franeker, în 1709 (FRANEKER) şi o ediţie modernă a Bibliei Sinodale (BIBL. 1991)[3]. Pentru modelul latinesc am utilizat o ediţie a Vulgatei (VULG.), apărută la Vatican, în 1922[4].

2. Traducerea numelor de animale în tradiţia biblică românească

Fiind un „proces de comunicare" (Wilss 1982: 59), scopul traducerii este acela de a reda conţinutul informaţional dintr-o limbă-sursă într-o limbă-ţintă. Barr (1979: 279) face distincţie între: a) traducerea literală („literal translation"), pe care o defineşte ca „impression of the general purport or meaning of a text, without concerning itself too much for individuals details", traducerea „word for word", şi b) traducerea liberă („free translation"), numită şi „interpretativă". Potrivit lui Nida (1964: 165-166), traducerea, ca ştiinţă, are o dimensiune formală („formal equivalence, translation basically source-oriented") şi una dinamică („dynamic equivalence toward the receptor response". În cazul textelor biblice, ca tradiţie, s-a impus principiul literalismului.

Wilss (1982: 97-103) clasifică procedeele de traducere în două mari categorii: a) traducere literală (substituţie) şi b) traducere non-literală. Procedeele traducerii literale sunt: î m p r u m u t u l (pe care-l defineşte ca fiind un transfer de lexeme sau expresii din limba-sursă în limba-ţintă fără modificări semantice şi formale), c a l c u l (definit ca un împrumut de sintagme analizate morfologic din limba-sursă), t r a d u c e r e a c u v â n t c u c u v â n t (adică înlocuirea structurilor sintactice dintr-o limbă-ţintă cu cele din limba-sursă). Procedeele traducerii non-literale sunt: t r a n s p u n e r e a (definită ca redarea unui element dintr-o limbă prin structuri sintactico-sintagmatice), m o d u l a r e a (schimbarea punctului de vedere), e c h i v a l e n ţ a (înlocuirea unei situaţii dintr-o limbă-ţintă cu una comparabilă din limba-sursă) şi a d a p t a r e a (care constă într-o compensare textuală pentru diferenţele socio-culturale dintre limba-sursă şi limba-ţintă).

Transferul din limba-sursă în limba receptoare se referă la trei tipuri de structuri: semantice, sintactice şi retorice. Ceea ce ne interesează este structura semantică. Aceasta prezintă, după Nida (2004: 34), patru dificultăţi: fragmentare şi generalizare, categorii exprimate prin structuri diferite, lipsa unor trăsături în limba sursă şi receptoare, precum şi valori simbolice diferite legate de obiecte sau

[2] Ediţia de la Veneţia (1687) reproduce în mod fidel ediţia apărută la Frankfurt (1597), principala sursă a MS. 45. Din cauza lipsei unor cărţi ale Bibliei, am utilizat şi această ediţie.

[3] Aceasta reproduce textul ediţiei din 1982.

[4] Textul se aseamănă cu *Biblia advetustissima exemplaria castigata...*, Antverpiae, ex officina Christophori Plantini, 1565, una dintre sursele utilizate în traducerea MS. 4389.

BDD-A19594 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:56 UTC)

evenimente. Pentru prima dificultate, Nida (2004: 112-114) dă exemplul limbii chineze care foloseşte un singur echivalent pentru termenii englezeşti *big*, *large*, *fast*, *colossal*. În acest caz, engleza generalizează, iar chineza particularizează. Pentru al doilea tip de dificultate este luată ca exemplu exprimarea statutului social prin vocabular şi sintaxă în japoneză şi tailandeză. În cazul celei de-a treia dificultăţi, aceea a lipsei unor corespondente în limba receptoare, se adaugă note explicative de subsol sau se utilizează un echivalent descriptiv şi analitic, de exemplu „animal fioros asemănător unui câine" pentru *lup*. Ultimul tip de dificultate este exemplificat astfel: dragonul simbolizează primejdia şi răul în cultura occidentală, iar în cea orientală el reprezintă simbolul prosperităţii şi al norocului. Într-o traducere a *Bibliei* din Noua Guinee, de exemplu, oile şi mieii nu sunt animale cunoscute şi au conotaţie negativă. În schimb, porcul este considerat un animal sacru. Oile, în textele biblice, sunt considerate „animale curate", iar porcii „animale necurate". Există, aşadar, unele diferenţe între limbi şi culturi atunci când se face referire la transferul sensurilor. Aşadar, cuvintele nu trebuie separate de fenomenele culturale.

2.1. Împrumutul

Î m p r u m u t, în concepţia lui Wilss (1982: 97), înseamnă un transfer de lexeme sau de îmbinări de lexeme dintr-o limbă-sursă, fără modificare formală sau semantică; cf. şi Munteanu (2009: 49), care consideră că împrumutul lexical se referă la „transferul integral (adică, conţinut şi formă fonetică) al unei unităţi lexicale din limba-sursă în limba-ţintă".

Cuvântul *asidă* nu este atestat în dicţionare, fiind însă un împrumut după FRANEKER *ἀσίδα* (cu sens de 'cocostârc', *cf.* glosarul BIBL. 1795). Termenul *aspidă* (MS. 45, MS. 4389, BIBL. 1688, BIBL. 1795; Deut. 32:33; Iov 20:14; Ps. 57:4, 90:13) este atestat în DA cu sensul de 'viperă sau năpârcă (şarpe veninos de prin părţile Egiptului şi ale Libiei, cu gâtul umflat)', fiind un împrumut după FRANKF., FRANEKER *ἀσπίδων* (Deut. 32:33), *ἀσπίδα* (Ps. 90:13), *ἀσπίδος* (Iov. 20:13; Ps. 57:5), cu sensul de 'aspic' (BAILLY, s.v.).

Termenul *chitos* (BB, MS. 4389; Fac. 1:21; Iov. 3:8, 26:12), cu variantele sale *chit* (PO, BIBL. 1795 Gen. 1:21; BIBL. 1795, Iov 3:8, 26:12; NTB 1648, BIBL. 1688, BIBL. 1795, BIBL. 1991, Mat. 12:40) şi *chitoasă* (MS. 45, Gen. 1:21), este un împrumut după SEPT.[2], FRANEKER *τὰ κῆτη* (Gen. 1:21), *τὸ κῆτος* (Iov 3:8, 26:12) *τοῦ κήτους* (Mat. 12:40), cu sensul de 'monstre aquatique, tout animal énorme vivant dans l'eau (baleine, crocodile, hippotame etc.)' (BAILLY, s.v.). În VULG., cuvântul apare cu două forme: *cete* (Gen. 1:21)/*ceti* (Mat. 12:40), cu sensul de 'monstru marin, balenă' (GUŢU, s.v.) şi *leviathan* (Iov 3:8), formă preluată şi de BIBL. 1991, *ibid*., cu sensul de 'monstru marin uriaş', menţionat în Vechiul Testament, simbol al forţei răului (DLR, s.v.).

BDD-A19594 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:56 UTC)

Un împrumut interesant este *hirogril* (BIBL. 1795, Deut. 14:7), cu formele *hirogrilion* (BIBL. 1795, Lev. 11:5) şi *hirogrulion* (MS. 45, Lev. 11:5), după SEPT.[2], FRANEKER *χοιρογρύλλιον* < *χοῖρος*, *-ου* 'petit cochon engraissé, porc' şi *γρυλίζω* 'grogner, en parlant d'un porc' (BAILLY, s.v.), VULG. *choerogryllus*, cu sensul de 'arici' (GUŢU, s.v.).

2.2. Calcul

În concepţia lingviştilor, c a l c u l este atât un mijloc intern, cât şi unul extern de îmbogăţire a vocabularului, fiind considerat, la fel ca împrumutul, un procedeu de traducere literală. Calcul lingvistic este „un împrumut indirect sau mascat", prin care se imită modul de organizare a unui cuvânt străin (Hristea 1967: 507). Procedeul calchierii lexicale presupune, potrivit lui Munteanu (2009: 49), „transferul semantic din limba-sursă în limba-ţintă, însoţit de refacerea cu mijloace morfologice proprii limbii-ţintă a structurii termenului model din limba-sursă". Hristea (1968: 151) a alcătuit o tipologie a calcului: lexical (semantic şi de structură), gramatical (morfologic şi sintactic), frazeologic (cu referire la unităţi frazeologice) şi lexico-frazeologic. În cazul calcului, se impune să existe o „identitate de structură" între model şi copie, în schimb în cazul traducerii, un cuvânt compus este transpus printr-o perifrază sau viceversa (Apreotesei 1980: 352).

În cazul nostru, un calc lexical este *ceale cu patru picioare* (BIBL. 1688, MS. 45 şi MS. 4389, BIBL. 1795, Gen. 1:24; Lev. 18:23; Num. 35:3; Iov 12:7, 40:15; NTB 1648, Fapt. 11:6; Rom. 1:23), după termenul grecesc *τὰ τετράποδα* (SEPT.[2]), care are sensul 'de quatre pieds, quadrupède' (BAILLY), cuvânt compus din numeralul *τέτταρες*, *-ες*, *-α* 'quatre' şi substantivul *πούς*, *ποδός* 'pied' (BAILLY). În celelalte ediţii consultate, sintagma este redată printr-un singur lexem: *dobitoace* (PO), *vite* (BIBL. 1991), *iumenta* (VULG.).

Un alt exemplu este transpunerea literală a unei specii de lăcuste, *cel ce să bate cu şerpii/şărpii* (MS. 45, MS. 4389, BIBL. 1688, BIBL. 1795, Lev. 11:22), după SEPT.[2] FRANEKER, *ὀφιομάχω* (cuvânt compus din subst. *(ὁ) ὄφις* 'serpent' şi verbul *μάχομαι* 'combattre, lutter' (BAILLY, s.v.), în realitate o specie de şopârle. În VULG. avem tot un calc după greacă *ophiomachus*. În BIBL. 1991 este utilizat lexemul *hargol*, o echivalare după ebr. *harʿgol* (Munteanu 2008: 111).

Un exemplu interesant, pe care îl putem socoti calc de structură parţial este *măgarotaur* (MS. 45, Isa. 13:22; 34:11, 14), *cf.* FRANKF., FRANEKER *ὀνοκένταυρος*, cuvânt compus din două substantive *(ὁ) ὄνος* 'âne' şi *κένταυρος* 'centaure', un monstru jumătate om şi jumătate cal (BAILLY, s.v.). VULG. foloseşte doi termeni diferiţi: *sirenes* (Isa. 13:22) şi *onocentauris* (Isa. 34:14). Acest exemplu este un calc parţial, întrucât este calchiată doar o parte a cuvântului, *măgar*, cealaltă parte, *taur*, fiind considerată împrumut din greacă.

BDD-A19594 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:56 UTC)

2.3. Glosarea

G l o s a este definită ca „un simplu cuvânt sau o frază care are corespondent un alt cuvânt sau o altă frază într-o altă limbă sau într-un idiolect" (Lungu-Badea 2008: 73). De regulă, glosele au rolul de a se referi la cuvinte „intraductibile" sau la realităţi socio-culturale ale limbii-sursă (Lungu-Badea 2008: 102). Gafton (2005: 45) defineşte *glosa* ca fiind o traducere „nuanţatoare, lămuritoare, care ajustează sau completează" textul, deci „o formă perfecţionată a textului în limba-ţintă". Glosele au rolul de a corecta şi nuanţa textul propriu-zis, oferind explicaţii diverse, care lămuresc cititorul. Există mai multe tipuri de glose: a) explicative (care sunt cerute de carenţele traducerii, ele putând ţine de traducător, de limbă, de conţinut, de epocă, de context, de revizorul traducerii), b) completive şi orientative, care completează textul din limba în care se traduce, fiind generate de nevoile traducătorului sau ale revizorului (Gafton 2005: 45-46).

Întrucât în textul biblic avem destule exemple de glose completive care încorporează sinonime, vom aborda, în mod restrâns, şi problema sinonimelor. Fenomenul sinonimiei este apropiat de cel al polisemiei, cuvântul polisemantic făcând parte din diverse serii sinonimice. Seria sinonimică reprezintă o gupare de cuvinte „formement historiquement", care prezintă „un caractère de système". În orice serie sinonimică există un cuvânt care are sensul cel mai general al noţiunii reprezentate de întreaga serie sinonimică (Ceban 2002: 21). Se cuvine să precizăm că într-o serie sinonimică intră termeni care au componente comune.

Dintre notaţiile marginale, discutate şi clasificate de Gafton (2005: 196-268), putem aminti:

a) notaţii cu referire la forma textului (notarea, pe primul sau ultimul rând a paginii; indicaţii tipiconale care apar în coloană; trimiteri la izvoare: la alte cărţi biblice sau la alte texte);

b) notaţii cu referire la conţinutul textului (notarea, pe margine, a omisiunilor din text; notaţii cu privire la înlocuirea unor fragmente din text; notaţii cu privire la soluţii de traducere; notaţii cu privire la explicaţii şi echivalări; notaţii cu referire la serii sinonimice; notaţii cu privire la citate traduse din alte limbi (slavonă, latină, greacă); notaţii cu referire la completarea cu un plus de informaţie; notaţii referitoare la explicarea unui termen; notaţii cu privire la înlăturarea echivocului; glose care ţin de aspectul literar în plin proces de dezvoltare; glose care fac conexiuni cu textul; glose care explicitează figuri de stil cu scopul de a evita un echivoc; glose cu privire la expresii idiomatice; glose cu valenţe creative şi expresive; glose cu caracter de neutralitate; glose cu privire la schimbările de limbă şi de registru; glose explicative, care explică cititorului unii termeni necunoscuţi, uneori sprijinindu-se pe formulele *ce să zice*, *să spune*, *să chiamă* etc., formule ce au valoarea 'adică, cu alte cuvinte, înseamnă'; glose cu privire la sinonimele explicative; glose cu privire la situaţii în care apare un discurs paralel sau glose metadiscursive; glose cu privire la registrul comun şi glose care dezambiguizează sensul unui context. Pornind de la această clasificare, precum şi de la

BDD-A19594 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:56 UTC)

situaţiile pe care le-am identificat în ediţiile biblice studiate, vom exemplifica anumite tipuri de glose referitoare atât la forma, cât şi la conţinutul textului.

Un prin exemplu de glosă explicativă îl găsim în NTB 1648 (Mat. 19:24): „mai lesni iaste *cămilei* pren urechia acului a treace", glosat „Cămila să zice că-i funea corabii, iar în cest loc, să înţeleage *cămila*". În PO (Ex. 12:5), cuvântul *miel* este glosat marginal prin „*Mielul* paştelor. *Mielul*, ce sămn mielulu, ne învaţă sfânt Pavel apostol la Corint, unde dzice: *mielul paștelor* noastre Hristos, cine derept noi se-au aldovănit". În cele două exemple, se constată că procedeul glosării nu mai este o modalitate de echivalare, ci o explicaţie. În cel de-al doilea exemplu, se observă că glosa derivă din spusele „autorităţii citate", adică din vorbele Sfântului Apostol Pavel, care face referire la sensul figurat al termenului Miel, acela de „Fiul lui Dumnezeu".

Un exemplu de glosă explicativă cu ajutorul formulei „adecă" îl găsim în BIBL. 1795: „După jertva cea de dimineaţa, *adecă* într-acel chip să se facă, să se jertvească şi al doilea miel, şi să se toarne vin la el, cum s-au făcut şi cel ce s-au jertvit dimineaţa" (Ex. 29:41) sau „De la om până la dobitoc, *adecă* şi pre om şi pre dobitoc" (Gen. 7:23). Prin formula „să înţeleage" este introdusă următoarea glosă explicativă: „Grece.: al viţelului, ci prin viţel *să înțeleage* al vacii" (Ex. 34:19). Această glosă se referă la formă, fiind o notaţie cu trimitere la textul grecesc. Printre glosele explicative ar trebui încadrată şi următoarea glosă din MS. 45, 2 Paralip. 9:21: *thehim*, cuvânt considerat un împrumut din greacă, care în text apare sub forma de *păuni*.

Dintre glosele referitoare la formă, putem menţiona în special notaţiile cu trimitere, printre care: „fii de *berbeci*; aduceţi Domnului slavă şi cinste" (PS. SCH., Ps. 28:1), glosat: „în *Psaltirea* lui Coresi *berbecilorĭ*"; „Fierile şi toate vitele, *șarpele* şi pasări cu pene" (PS. SCH., Ps. 148:10) apare glosat: „în *Psaltirea* lui Coresi *vitele, gadinele și pasârĭ*". Din cele două exemple citate se poate observa că în primul exemplu, nu există diferenţe decât de caz, în timp ce, în al doilea exemplu, observăm înlocuirea termenului moştenit (*șarpele*) cu un termen împrumutat din slavă (*gadinele*), precum şi omiterea cuvântului *fierile*. Alte exemple de glose cu trimitere întâlnim în Biblia lui Micu: „Jidov.: Când voiu treace eu astăzi prin toată turma ta, despărţeaşte de acolo toată oiţa murgă şi pestriţă şi boboşe între capre şi va fi simbriia mea" (Gen. 30:32); cu trimitere la BIBL. 1688 şi la o ediţie rusească: „În cea veachie românească Biblie şi cea rusească iaste: şi-l va lăsa în pustie, şi va aduce ţapul preste sine fărădelegile în pământ umblat" (Lev. 16:10). Această ultimă glosă poate fi socotită şi o glosă completivă, întrucât aduce o adăugare textului. În text avem „şi-l va slobozi în pustie", iar în glosă se completează cu secvenţa „şi va aduce ţapul preste sine fărădelegile în pământ umblat". Un exemplu de glosă completivă apare în MS. 45, 2 Paralip. 32:29: „Şi dobitoc de boi (1) întru mulţime, căci i-au dat lui Domnul marhă multă foarte", glosat marginal, de altă mână, prin adăugarea secvenţei, ce este marcată în text printr-o vrahie scrisă cu roşu: „(1) şi de oi"; un alt exemplu de glosă completivă este cel de la Iov 1:3 (MS. 45): „Şi era dobitoacele lui oi 7000, cămile 3000, părechi de boi 500, măgăriţe (2) 500", unde apare glosată marginal adăugirea:

BDD-A19594 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:56 UTC)

„(2) păscătoare"; „şi toată pasărea (3) după fealiu-ş" (MS. 45, Gen. 7:14) este glosat prin: „(3) „zburătoare".

O glosă care marchează o omisiune din text se întâlneşte în NTB 1648, Apoc. 9:13: „Şi văzuiu şi auziiu un înger zburând (a) pre mijlocul ceiului", glosat marginal *viultur*. În NTB 1648 (Mat. 21:7) apare şi o glosă care sugerează, se pare, o glumă: „Şi adusără asina (b) şi mânzul şi pusără desupra lor veşmintele sale, şi-L pusără spre iale", glosat sub forma „(b) Tâlc: Hristos n-au şezut pe amândoao, numai pre mânzu, cum arată ceialalţi evanghelişti; că feace pomeană Sfânta Evanghelie de amândoao, iară într-un loc au fost".

Ca tip de glosă sinonimică amintim: *zmeul* (PS. SL.-ROM., Ps. 57:4 şi 103:26) este glosat prin sinonimul *şarpelui*; termenul *şarpe* (MS. 45, Ex. 7:9) este glosat, pe margine, prin *bălaur*; *aspida* este glosată prin *vasilisca* (PS. SL.-ROM., Ps. 90:13), prin analogie cu termenul *vasilisc*, care apare în text sub forma: „Spre aspidă şi *vasilisc* calce". În BIBL. 1795 putem evidenţia alte exemple de glose sinonimice: „*Buha* într-unele locuri o chiiamă *bogza*" (Lev. 11:15), „*Heretul* unii îl chiiamă *corlă*" (Lev. 11:17), „*Stârcul* tot unul iaste cu *cocostârcul*" (Lev. 11:17); *colunul*, glosat prin *asin sălbatec* (Iov 18:5); *hirogrulionul*, glosat prin *ariciul*, *gliganul* (MS. 45, Lev. 11:5). Un alt exemplu de glosă este înlocuirea sintagmei *(ca) un-corn* prin cuvântul *inorog* (PS. SL.-ROM. 91:10), a sintagmei *întru patru picioare* prin cuvântul *dobitoc* (MS. 45, Lev. 20:15), a sintagmei *ceale ce să târăsc pre pământ* (MS. 4389, Lev. 11:29) prin cuvântul *jigănii*. În MS. 4389, Ex. 8:16, 17, întâlnim şi fenomenul invers: cuvântul *muşiţe* este glosat prin sintagma *păduchi de lemn*; *porfirioni* (MS. 4389, Lev. 11:18) este glosat prin sintagma *pasărea soarelui*. Ultimul exemplu constituie atât o glosă explicativă (întrucât explică sintagma printr-un termen, cât şi o glosă sinonimică (deoarece oferă un echivalent aproximativ al cuvântului printr-o sintagmă).

O glosă care marchează o substituţie a substantivului *ori* prin *miei*, considerată şi o glosă cu trimitere la textul grecesc, se regăseşte în exemplul: „şi mi-ai schimbat simbriia de zeace *ori*" glosat: „Grece.: Şi mi-ai schimbat simbriia cu zeace *miei*" (BIBL. 1795, Gen. 31:41). Menţionăm că şi în textele BIBL. 1688, MS. 45 şi MS. 4389, Gen. 31:41, apare „simbriia cu 10 *cârlani*", *cârlan* fiind sinonim cu *miel*. În schimb, în PO, apare, ca şi în BIBL. 1795, „simbriia mea de zeace *ori* ai schimbat".

În textele biblice am întâlnit şi o serie de glose care au rolul de a modifica forma cuvântului: a) pluralul devine singular: „limba *câinelui*", în text „limbile *câinilor*" (PS. SL. ROM, Ps. 67:25); „flămânzi-va ca un *câine*", în text „flămânzesc ca *câinii*" (PS. SL.-ROM., Ps. 58:7, 17); b) masculinul devine feminin: *măgariul*, glosat pe margine prin *măgăreaţa* (MS. 4389, Num. 22:23); c) femininul devine masculin: *vaci*, glosat pe margine prin *boi* (MS. 45, Lev. 16:3); d) forma substantivală devine formă adjectivală: *câineşti*, în text „muştele *câinilor*" (PS. SL.-ROM., Ps. 77:50).

O altă glosă, întâlnită la Coresi, vizează înlăturarea unui procedeu artistic, cum este cel al inversiunii, cu scopul de a respecta ordinea cuvintelor din limba română: *de noapte corb*, glosat *corb de noapte*, sintagmă calchiată din limba greacă *νυκτικόραξ*, pierzându-se astfel efectul stilistic al textului.

BDD-A19594 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:56 UTC)

3. Concluzii

În concluzie, orice traducere porneşte de la premisa de a transmite fidel mesajul dintr-o limbă-sursă într-o limbă-ţintă. Ea implică o interpretare, un transfer, dar şi o reformulare. Calcul şi împrumutul lexical sunt procedee de traducere, care contribuie la îmbogăţirea limbii-ţintă cu noi semnificaţii de ordin lexical, gramatical, sintactic sau stilistic. Cele două procedee identificate reprezintă rezultatul interferenţelor dintre cele două limbi aflate în contact.

Glosele marginale şi traducerea sunt catalogate ca activităţi educative şi creatoare, prin care se realizează contactul dintre limba-sursă şi limba-ţintă. Prin intermediul acestui contact, limba îşi defineşte forma şi conţinutul. Interesante, în acest sens, ni s-au părut cele câteva împrumuturi (*asidă*, *aspidă*, *chitos*, *hirogrilion*) şi calcuri (*ceale cu patru picioare*, *cel ce să bate cu şărpii*, *măgarotaur*) analizate. Prin compararea textelor din secolele XVI-XX, s-a putut vedea cum s-a dezvoltat transferul numelor de animale de la o ediţie la alta, trecându-se de la urmarea fidelă a textelor (traducere literală) la crearea unor noi procedee de expresivitate (traducere interpretativă).

Bibliografie

A. Surse şi dicţionare

BAILLY = A. Bailly, *Dictionnaire Grec-Français*, édition revue par L. Séchan et P. Chantraine, Paris, 1996.

BIBL. 1688 = *Biblia ádecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*, tipărită întâia oară la 1688, în timpul lui Şerban Vodă Cantacuzino, Domnul Ţării Româneşti, retipărită sub îngrijirea editorială a lui Vasile Arvinte şi Ioan Caproşu, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, vol. I (2001), vol. II (2002).

BB-MLD. = *Biblia de la Bucureşti (1688)*, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Pars I, *Genesis*, Iaşi, 1988 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Elsa Lüder, Paul Miron, Mircea Roşian, Marietta Ujică); Pars II, *Exodus*, Iaşi, 1991 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Corneliu Dimitriu, Elsa Lüder, Paul Miron, Mircea Roşian, Marietta Ujică); Pars III, *Leviticus*, Iaşi, 1993 (autorii volumului: Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Elsa Lüder, Paul Miron, Eugen Munteanu); Pars IV, *Numeri*, Iaşi, 1994 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ion Florea, Elsa Lüder, Paul Miron); Pars V, *Deuteronomium*, Iaşi, 1997 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Eugenia Dima, Elsa Lüder, Paul Miron, Petru Zugun); Pars VI, *Iosue, Iudicum, Ruth*, Iaşi, 2004 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Ileana Campan, Eugenia Dima, Doina Grecu, Gabriela Haja, Gustavo Adolfo Loria Rivel, Elsa Lüder, Paul Miron, Mioara Săcrieru Dragomir, Stela Toma. Consultant ştiinţific: N. A. Ursu); Pars VII, *Regum* I, II, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2008 (autori: Alexandru

BDD-A19594 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:56 UTC)

Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Ion Florea, Elsa Lüder, Paul Miron); Pars XI, *Liber Psalmorum*, Iaşi, 2001 (autorii volumului: Al. Andriescu, Eugenia Dima, Gustavo Adolfo Loria Rivel, Elsa Lüder, Paul Miron. Consultant ştiinţific: N. A. Ursu).

BIBL. 1795 = *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi şi a ceii noao*, Blaj, 1795. [*Biblia de la Blaj*, Ediţie Jubiliară, Roma, 2000].

BIBL. 1991 = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea şi cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1991.

MS. 45 = Manuscrisul 45, Biblioteca filialei din Cluj a Academiei Române, fondul Blaj, manuscrisul românesc nr. 45 [consultat în BB-MLD].

MS. 4389 = Manuscrisul 4389, Biblioteca Academiei Române, manuscrisul românesc nr. 4389 [consultat în BB-MLD].

NTB 1648 = *Noul Testament sau împăcarea au Leagea Noao a lui Isus Hristos*, *Domnului nostru*, sub îngrijirea mitropolitului Simion Ştefan, Bălgrad, 1648 [reeditat, sub auspiciile Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de la Alba Iulia, 1988].

PO = *Palia de la Orăştie 1581-1582*, vol. I, text stabilit şi îngrijire editorială de Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Alexandru Gafton, Sorin Guia, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi 2005; vol. II, Studii de Alexandru Gafton şi Vasile Arvinte, Indice de Sorin Guia, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2007.

PS. SCH. = *Psaltirea Şcheiană comparată cu celelalte Psaltiri din sec. XVI şi XVII traduse din slavoneşte*, ediţiune critică de I.- A. Candrea, Atelierele Grafice Socec & Co., Bucureşti, 1916.

PS. SL.-ROM. = Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparaţie cu Psaltirile coresiene din 1570 şi din 1589*, text stabilit, introducere şi indice de Stela Toma, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1976.

FRANKF. = *Τῆς Θείας Γραφῆς Παλαίας Δηλαδὴ καὶ Νέας Διαθήκης ἅπάντα. Divinae Scripturae nempe Veteris ac Novi Testamenti omnia, Graece, a viro doctissimo recognita et emendata, variisque lectionibus aucta et illustra, Frankofurti ad Moenum*, apud Andreae Wecheli haeredes, 1597.

FRANEKER = *Ἡ Παλαιά Διαθήκη κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα. Vetus Testamentum ex versione Septuaginta interpretum*, Secundum Exemplar Vaticanum Roma editum [...], summa cura edidit Lambertus Bos, Franeker, 1709.

SEPT.[2] = *Ἡ Θεία Γραφή δηλαδὴ Παλαιάς καὶ Νεάς Διαθήκης ἅπάντα. Divina Scriptura nempe Veteris ac Novi Testamenti Omnia* [...], Veneţia, 1687.

VULG. = *Bibliorum Sacrorum juxta Vulgatam clementinam nova editio* [...], curavit Aloisius Grammatica, Typis polyglotis Vaticanis, 1929.

BDD-A19594 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:56 UTC)

B. Literatură de specialitate

Apreotesei 1980: Cezar Apreotesei, *Unele probleme ale calcului lingvistic*, în „Studii şi cercetări lingvistice", Bucureşti, XXXI (1980), nr. 4, p. 346-352.

Barr 1979: James Barr, *The Typology of Literalism in ancient biblical translations*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1979.

Catford 1965: J. C. Catford, *An Essay in Applied Linguistics*, Oxford University Press, Oxford, 1965.

Ceban 2002: Tamara Ceban, *Synonymie et traduction*, Editura Fundaţiei România de mâine, Bucureşti, 2002.

Deroy 1956: Louis Deroy, *L'emprunt linguistique*, Société d'Édition «Les Belles Lettres», Paris, 1956 (VIe édition).

Gafton 2005: Alexandru Gafton, *După Luther. Traducerea vechilor texte biblice*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2005.

Hristea 1967: Theodor Hristea, *Tipuri de calc lingvistic*, în „Studii şi cercetări lingvistice", XVIII (1967), nr. 5, p. 477-598.

Hristea, 1968: Theodor Hristea, *Probleme de etimologie*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968.

Lungu-Badea 2007: Georgiana Lungu-Badea, *Scurtă istorie a traducerii. Repere traductologice*, Editura Universităţii de Vest, Timişoara, 2007.

Lungu-Badea 2008: Georgiana Lungu-Badea, *Mic dicţionar de termeni utilizaţi în teoria, practica şi didactica traducerii*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, cu o prefaţă (la ediţia I) de Georgeta Ciobanu, Editura Universităţii de Vest, Timişoara, 2008.

Marouzeau 1951: J. Marouzeau, *Lexique de la terminologie linguistique français, allemand, anglais, italien*, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, Paris, 1951.

Munteanu 2008: Eugen Munteanu, *Lexicologie biblică românească*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2008.

Munteanu 2009: Eugen Munteanu, *Lexicalizarea în limba română a conceptelor de origine biblică*, în „Prelegeri academice", vol. VII, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2009, p. 47-60.

Nida 1964: Eugene A. Nida, T*oward a Science of Translation with special Reference to Principles and Procedures involved in Bible Translating*, E. J. Brill, Leiden, 1964.

Nida 2004: Eugene A. Nida, *Traducerea sensurilor. Traducere: posibilă şi imposibilă*, studiu introductiv, interviu, traducere şi note de Rodica Dimitriu, Institutul European, Iaşi, 2004.

Rizescu 1958: I. Rizescu, *Contribuţii la studiul calcului lingvistic*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1958.

Wilss 1982: Wolfram Wilss, *The Science of Translation. Problems and Methods*, Gunter Narr Verlag, Tübingen, 1982.

BDD-A19594 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:56 UTC)